

بررسی وضعیت تکلیف شب در مقطع ابتدایی شهر تهران از نظر دانش آموزان، اولیا و معلمان.*

کمال درانی

دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

دانشگاه تهران

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی وضعیت تکلیف شب دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر تهران صورت پذیرفت. از طریق مصاحبه و پرسشنامه با ۱۵۷۹ نفر دانش آموزان دختر و پسر ابتدایی و ۱۲۴۳ نفر از والدین و ۵۰ نفر از معلمان آنها، اطلاعات و داده‌های مناسب درباره میزان و نوع تکلیف شب، شرایط و چگونگی انجام آن، ترجیح و علاقه دانش آموزان به تکلیف خاص شب، و آثار منفی احتمالی آن جمع‌آوری شد و مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفت. نتایج تصویری نسبتاً جامع از وضعیت تکلیف شب و میزان آگاهی والدین و معلمان از نقش آن فراهم کرد. بر اساس تحلیل داده‌ها، هر چند ضرورت وجود تکلیف شب رد نمی‌شود، اما تجدیدنظر و اصلاح چگونگی اجرا، میزان و نوع آن الزامی است.

بازنگری در ارزش‌ها و روش‌های آموزش و پرورش، و روش‌های تربیت معلمان کار آزموده تاکید می‌شود. همچنین ایجاد شرایط مناسب و حتی تاسیس مراکز ویژه نظارتی برای انجام بهتر تکلیف شب دانش آموزان پیشنهاد شده است.

مقدمه

تکلیف شب مجموعه فعالیت‌های درسی است که انتظار می‌رود دانش آموزان در

* این مقاله از پژوهشی تحت همین عنوان به سفارش شورای تحقیقات وزارت آموزش و پرورش استخراج شده است. مجری این طرح خانم دکتر زهرا بازرگان و همکاران طرح عبارتند از: خانم دکتر بریچهر به کیش، آقای

خارج از مدرسه انجام دهند. امروزه با تحولات عظیمی که در جوامع روی داده است، با رشد سریع دانش که به پیدایش مواد جدیدی در برنامه های درسی منتهی شده است، با پیدایش نظریه های جدید تربیتی، وجود رسانه های گروهی، الکترونیکی، رایانه‌های شخصی و دروس خودآموز که اوقات فراغت دانش آموزان را به خود اختصاص می‌دهد، ضرورت تکلیف شب در اکثر کشورها مورد سؤال قرار گرفته است. بسیاری از اولیا و معلمان با توجه به اوضاع و نیازهای عصر حاضر و ضمن طرفداری از نظریه های مختلف تربیتی، برخوردهای متفاوتی با تکلیف شب دارند.

همین‌طور چگونگی وضعیت تکلیف شب در تهران از جمله مسائل آموزش و پرورشی است که به علت حضور گروه‌های مختلف دارای اهمیت و حساسیت ویژه‌ای است؛ این گروه‌ها عبارتند از اولیا، معلمان و دانش آموزان که هر کدام عقاید موافق یا مخالفی با تکلیف شب دارند. در پژوهش حاضر شناخت این عقاید و بررسی راه‌حل‌های ممکن جهت بهبود وضعیت تکلیف شب در مدارس ابتدایی شهر تهران مورد توجه قرار گرفته است.

به نظر می‌رسد، با اینکه حدود یک قرن از تأسیس نظام آموزش ابتدایی در ایران می‌گذرد، هنوز تحول عمیقی که منطبق بر فرهنگ ارزش‌های اصیل اسلامی - ایرانی، نیازهای دانش آموزان و یافته‌های علمی تعلیم و تربیت باشد، به وجود نیامده است. به عبارتی در مدارس ما بدون توجه به تحولات و پیشرفت‌های علمی تربیتی در زمینه روان‌شناسی یادگیری، روان‌شناسی تحولی و روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت هنوز سنت‌ها و عادات تربیتی گذشته‌های دور بر پیکره آن حاکم است. با توجه به مطالب ارائه شده هدف از تحقیق حاضر ارائه یافته‌های پژوهشی درباره بعضی از جنبه های تکالیف درسی در منزل دانش آموزان دوره ابتدایی شهر تهران از نظر اولیا، معلمان و دانش آموزان است.

پژوهش نظام‌دار درباره درک روابط فوق، وضعیت فعلی تکلیف شب را از سه دیدگاه دانش آموزان، خانواده و معلمان روشن می‌کند، و زمینه‌ای برای تفکر و بررسی مجدد این وظیفه آموزشی و کمک به بازسازی و بهبود شرایط آن فراهم می‌آورد. بدیهی است پس از روشن شدن واقعیت تکلیف شب، پژوهش‌های دیگری لازم است تا بر اساس

۲- پیشینه پژوهش

برای بررسی پیشینه پژوهش با مجموعه‌ای از پژوهش‌ها مواجه شدیم که در ایران و دیگر کشورهای جهان صورت پذیرفته است. به همین دلیل پیشینه پژوهش را در دو بخش مجزا مطرح کرده‌ایم. بخش اول به پژوهش‌های بین‌المللی درباره تکلیف شب و بخش دوم به پژوهش‌های موجود در ایران اختصاص داده شده است.

۲-۱- پژوهش‌های بین‌المللی درباره تکلیف شب

تکلیف شب یا تکلیف خارج از مدرسه به منزله مسئله‌ای جدی و غامض پیوسته مورد توجه متخصصان علوم تربیتی در انگلستان قرار گرفته است و در سال ۱۸۹۲ در نخستین دائره‌المعارف تعلیم و تربیت آمده است که بچه‌های کمتر از ۹ سال آماده نیستند که تکالیف جدی را در خانه انجام دهند. نخستین پژوهش تجربی در سال ۱۹۰۴ در آلمان صورت گرفت؛ سپس در سال ۱۹۱۳ میلادی پژوهشی توسط مجله خانم‌های خانه دار در کشور آمریکا در خصوص اثرات تکلیف شب انجام شد که سرآغاز پژوهش‌های افرادی همچون نور^۱ تا سال ۱۹۷۹، فرایزن^۲ از ۱۹۲۳ تا ۱۹۷۹، کوپر^۳ ۱۹۸۹ دوویل و باربر^۴ ۱۹۹۰ می‌باشد.

دوویل و باربر سه نوع تکلیف شب را شناسایی و تعریف کرده‌اند که عبارتند از: الف) تکالیف تمرینی که هدف آن به‌کارگیری آموخته‌های جدید و انجام مهارت‌های کسب شده است و بیشتر در جهت تثبیت یادگیری به کار می‌روند؛ ب) تکالیف آمادگی که هدف آن وادار کردن دانش‌آموزان به مطالعه و کسب اطلاعات به منظور آماده شدن برای دروس و مباحثه روز بعد است و قبل از تشکیل کلاس برای دانش‌آموزان تعیین می‌شود؛ ج) تکالیف امتدادی و خلاقیت که دانش‌آموز را به ماورای آنچه در کلاس آموخته است، هدایت می‌کند.

میلر و ادکینس^۵ (۱۹۹۳) به ارزشیابی نوع تکالیف و واکنش دانش‌آموزان نسبت بدان

1. Knorr

2. Friesen

3. Cooper

4. Doyle & Barber

پرداختند. آنها در این بررسی از تکالیفی که یکی از معلمان مدارس ابتدایی در کارولینای شمالی به دانش آموزان ارائه می‌داد، استفاده کردند. نتایج بررسی‌های آنها نشان می‌دهد که نشانه‌های بیرونی برای نمرات امتحانی که بیانگر پیشرفت تحصیلی است به شدت بر برنامه‌های درسی و نوع تکالیفی که معلمان می‌دهند اثر می‌گذارد، بدین ترتیب که معلمان با تأکید بر کسب نمرات بیانگر پیشرفت تحصیلی، کلیه فعالیت‌های تدریس از جمله تعیین تکلیف را در جهت حصول به آن هدف قرار می‌دهند. بنابراین آنها از دادن تکالیف عمیق، پیچیده و طولانی که تفکر و خلاقیت‌کوکان را به کار می‌اندازد، خودداری می‌ورزند. در نتیجه دانش‌آموزان به سطحی خواندن و یادگیری سطحی در محدوده مطالب مورد انتظار عادت می‌کنند و دیگر حاضر نیستند تکالیفی که فعالیت ذهنی بیشتری را می‌طلبد و در نتیجه یادگیری عمیق‌تری را به وجود می‌آورد، به‌جز برای کسب پاداش، انجام دهند.

اپستین^۱ اهداف تکلیف شب را در هفت مقوله طبقه‌بندی می‌کند که عبارتند از: الف) افزایش تسلط، سرعت و مهارت دانش‌آموز و تثبیت و حفظ یادگیری؛ ب) شرکت فعال؛ ج) رشد شخصیت؛ د) بهبود روابط متقابل شاگرد با والدین؛ ه) بهبود اجرای مقررات و خط‌مشی؛ و) آگاهی والدین و بهبود روابط عمومی؛ ر) تنب و آگاهی و هشدار به دانش‌آموز در باره انتظارات معلم از دانش‌آموز (به نقل از قورچیان، ۱۳۷۱). درباره اثرات تکلیف شب هجز^۲ (۱۹۶۴) کلیه پژوهش‌ها را جمع‌بندی کرده و اعلام می‌کند که رابطه مثبتی بین تکلیف شب و موفقیت تحصیلی وجود دارد. (به نقل از قورچیان، ۱۳۷۱). لئونارد^۳ بیان می‌کند که پژوهش‌ها حاکی است اگر تکلیف شب دارای راهنمای انجام تکلیف باشد در موقعیت تحصیلی اثر مثبت دارد. گود^۴ پس از بررسی پژوهش‌ها نتیجه می‌گیرد که هیچ تکلیفی نباید در سطح ابتدایی به دانش‌آموزان داده شود، مگر اینکه خود آنها داوطلب باشند و اضافه می‌کند تکلیف شب برای بچه‌ها نامناسب و غیرمولد است. فرایزن پس از جمع‌بندی ۲۴ پژوهش طی سال‌های ۱۹۲۹-۱۹۷۹ نتیجه می‌گیرد که یافته‌ها، تأثیر تکلیف شب را بر موفقیت تحصیلی تأیید یا تکذیب نمی‌کنند.

نور (۱۹۸۱) پس از بررسی ۵۰۰ مقاله بین سال‌های ۱۹۰۰ - ۱۹۷۹ اظهار می‌دارد ارتباط بین انجام تکلیف شب و موفقیت تحصیلی حل نشده باقی مانده است.

اما بررسی فرایزن از پژوهش‌های انجام شده طی سالهای ۱۹۱۶ - ۱۹۷۸ درباره نگرش دانش آموزان و اولیا در مورد تکلیف شب، بیانگر هماهنگی نگرش دانش آموزان در مورد ضرورت تکلیف شب و حمایت از آن است.

تحقیق سال ۱۹۸۳ دفتر سرشماری ایالات متحده درباره تکلیف شب به نتایج مشابهی اشاره دارد. در این تحقیق دختران بیش از پسران و سیاهپوستان و مکزیک‌ها بیش از سفیدپوستان وقت خود را صرف تکالیف درسی در منزل می‌کنند (به نقل از دوویل و باربر فقیهی، ۱۹۹۰).

درباره نگرش دانش آموزان نسبت به تکلیف شب چن و استیونسن^۱ (۱۹۸۹) پژوهش بین فرهنگی انجام دادند. نتایج تحقیق که از طریق مصاحبه با ۳۵۰۰ دانش آموز دوره ابتدایی، مادران و معلمان آنان در پنج شهر بزرگ در ژاپن، چین و آمریکا انجام گرفت، نشان می‌دهد که به دانش آموزان چینی نسبت به دانش آموزان ژاپنی تکالیف بیشتری داده می‌شود و آنها وقت بیشتری را صرف انجام تکالیف در منزل می‌کنند. ضمناً نگرش دانش آموزان چینی در مقایسه با دانش آموزان ژاپنی درباره تکلیف شب مثبت‌تر است و از طرفی دانش آموزان ژاپنی در مقایسه با دانش آموزان آمریکایی نگرش مثبت‌تری نسبت به تکلیف شب دارند. در نهایت این تحقیق نشان می‌دهد که تأکید و توجه به تکلیف شب در کشورهای بیشتری است که برای موفقیت تحصیلی اهمیت بیشتری قائلند.

۲-۲- پژوهش‌های انجام شده ایرانی درباره تکلیف شب

پژوهش‌های انجام شده در ایران درباره انجام تکلیف شب توسط دانش آموزان دوره ابتدایی بسیار محدود است. در سال ۱۳۵۷ پژوهشی با عنوان تحقیقی در زمینه تکالیف درسی دانش آموزان دوره ابتدایی توسط واحد نظارت و ارزشیابی دفتر آموزش

کودکستانی و ابتدایی وابسته به دفتر معاونت آموزشی انجام شد (به نقل از قورچیان، ۱۳۷۱). در این تحقیق نظر دانش آموزان کلاس‌های چهارم و پنجم ابتدایی، آموزگاران و اولیای دانش آموزان پایه‌های مذکور دربارهٔ تکالیف شب گردآوری و پرسشهای زیر مطرح شد: ۱- لزوم یا عدم لزوم تکلیف شب؛ ۲- رابطه انجام دادن تکلیف شب با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان؛ ۳- زمان لازم برای انجام دادن تکلیف شب؛ ۴- مشکلات و دلایل عدم انجام دادن تکلیف شب؛ ۵- رسیدگی یا عدم رسیدگی به تکلیف دانش آموزان در مدرسه؛ ۶- نحوه کنترل تکلیف شبانه توسط معلم؛ ۷- چگونگی نظارت والدین در انجام تکلیف دانش آموزان؛ ۸- اولویت انجام تکلیف از نظر آموزگاران؛ ۹- دیدگاه خانواده در مورد تکلیف شبانه دانش آموزان.

در سال ۱۳۶۵ پژوهشی به منظور بررسی علل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان توسط مؤسسه روان‌شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران انجام گرفت. گروه نمونه شامل ۲۸۸۲ دانش آموز کلاس‌های پنجم ابتدایی مدارس تهران بود. در تحقیق فوق پرسش‌هایی در زمینهٔ تکالیف درسی مطرح شد.

حسین الهام پور (۱۳۶۸) در مورد تأثیر انجام تکالیف درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان کلاس‌های چهارم ابتدایی شهرستان دزفول پژوهشی انجام داده است. این تحقیق تأثیر انجام تکالیف را در موفقیت دانش آموزان در درس املا بررسی می‌کند.

زهرا بازرگان در یک پژوهش ضمن عمل^۱ از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۶۹ در یکی از مدارس مناطق حاشیه‌ای شهر تهران به بررسی اثرات "کلاس‌های تکلیف شب" در کاهش افت تحصیلی دانش آموزان مدارس ابتدایی در مناطق محروم پرداخت. تحقیق مذکور اثر بخشی "کلاسهای تکلیف شب" در مدرسه را نه تنها در زمینهٔ کاهش عقب ماندگی تحصیلی دانش آموزان مورد تأکید قرار می‌دهد، بلکه آثار مثبت این نوع اقدامات حمایتی را در افزایش اعتماد به نفس کودکان، علاقه آنان به مدرسه و در تحول جو اجتماعی - روانی مدرسه تحلیل می‌کند.

صفارپور (۱۳۷۰) پژوهشی با عنوان بررسی نحوه برخورد معلم، کتاب‌های درسی و دستورالعمل‌های صادره از سوی وزات آموزش و پرورش با موضوع تکلیف شب

دانش‌آموزان در پایه های اول، دوم و سوم دوره ابتدایی شهر تهران انجام داد. در این پژوهش نظر ۳۴۵ نفر از معلمان زن و مرد بررسی شد. ۸۴/۵ درصد معلمان پایه های مذکور هدف از ارائه تکلیف شب را تثبیت یادگیری دانسته‌اند. این بررسی نشان می‌دهد که ۸۹/۲ درصد معلمان امضا کردن تکلیف دانش‌آموزان را بهترین راه اصلاح و بررسی تکالیف دانش‌آموزان می‌دانند. درباره تأثیرات مثبت و منفی تکلیف در نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه، ۹۸/۸ درصد معلمان عقیده دارند که زدن مهر صد آفرین در پایین تکالیف شب بیشترین تأثیر مثبت را در نگرش دانش‌آموزان پایه های اول، دوم و سوم نسبت به مدرسه ایجاد می‌کند. ۹۵/۹ درصد معلمان معتقدند که دادن تکالیف تکراری بیشترین تأثیر منفی را در نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه ایجاد می‌کند. به نظر معلمان پایه های اول، دوم و سوم انجام تکلیف شب در موفقیت دانش‌آموزان موثر است.

۳- پرسش‌های تحقیق

این تحقیق پرسش‌های متعددی را دنبال کرده است، اما چون در اینجا هدف آنست که پژوهش در چارچوب یک مقاله تحقیقی تدوین و ارائه گردد، فقط پرسش‌های اساسی تحقیق ارائه می‌شود که عبارتند از:

- ۱- میزان تکالیف و برخورد دانش‌آموزان با آن چگونه است؟
- ۲- تکالیف دانش‌آموزان از چه نوع است؟
- ۳- شرایط انجام تکالیف برای دانش‌آموزان چگونه است؟
- ۴- معلمان چه نوع برخوردی با تکالیف دانش‌آموزان دارند؟
- ۵- دانش‌آموزان چه نوع تکالیفی را ترجیح می‌دهند و انجام چه نوع تکالیفی کمتر مورد علاقه آنان است؟
- ۶- آیا تکلیف شب می‌تواند آثار منفی دربر داشته باشد؟
- ۷- نظر کلی دانش‌آموزان، اولیا و معلمان در مورد تکلیف شب چیست؟

نمونه پژوهش شامل ۱۵۷۹ نفر از دانش آموزان دختر و پسر کلاس‌های اول تا پنجم ابتدایی است که به طور تصادفی از ۱۱ دبستان واقع در یازده منطقه آموزشی شهر تهران انتخاب شدند. نمونه پژوهش همچنین شامل ۱۲۴۳ نفر از اولیای همان دانش آموزان و ۵۰ نفر از معلمان آنان می‌باشد.

یازده منطقه آموزشی از نواحی شمال، جنوب، مرکز، مشرق و مغرب شهر تهران و از هر منطقه یک مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه انتخاب شد.

۴-۲- ابزارگردآوری اطلاعات

برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است. سه نوع پرسشنامه برای معلمان، دانش آموزان و اولیا با الهام از پرسشنامه‌های معتبر برای این نوع پژوهش‌ها از جمله پرسشنامه گیلی^۱ و اسپواک^۲ تهیه شد. برای تأمین اعتبار پرسشنامه قبل از تنظیم پرسش‌ها به چند مدرسه ابتدایی در مناطق مختلف شهر تهران مراجعه و با برخی از مدیران، معلمان و اولیا مصاحبه شد.

پرسشنامه دانش آموزان شامل ۳۵ پرسش بسته و یک پرسش باز و پرسشنامه اولیا شامل ۴۰ پرسش بسته و یک پرسش باز بود و برای معلمان یک فرم مصاحبه تهیه شد که شامل ۳۸ پرسش می‌شد.

۴-۳- روش‌های آماری

در مورد داده‌های به دست آمده بر حسب اینکه مقوله‌های پاسخ از یکدیگر مستقل یا متداخل باشد، دو نوع تحلیل آماری صورت گرفت. در مواردی که مقوله‌های پاسخ مستقل از یکدیگر بوده و همپوشی نداشتند از آزمون مجذور کای و ضریب همبستگی کرامر استفاده شد و در موارد دیگر که همپوشی وجود داشت، رتبه بالا به بیشترین فراوانی و پایین‌ترین رتبه به کمترین فراوانی پاسخ به هر مقوله اختصاص یافت و ضریب هماهنگی کندال برای پنج کلاس محاسبه شد.

۵- نتایج و یافته های پژوهش

این پژوهش پرسش های متعددی را مطرح و دنبال کرده است، در اینجا صرفاً به یافته های پژوهش در ارتباط با پرسش های اساسی می پردازیم.

از کل گروه نمونه ۹۷/۴ درصد اظهار داشته اند که به آنان تکلیف داده می شود، تعداد دانش آموزانی که اظهار کرده اند تکلیف ندارند، بسیار محدود و در حدود ۲/۲ درصد است، بین نظر دانش آموزان کلاس های مختلف درباره داشتن یا نداشتن تکلیف شب رابطه معناداری وجود دارد، ($P < 0/001$ و $df = 12$ و $X^2 = 32/3$).

میزان تکلیف یا تعداد صفحاتی که دانش آموزان موظفند هر شب انجام دهند با سطح کلاس آنان مرتبط است ($P < 0/001$ و $df = 12$ و $X^2 = 312/1$). اکثر دانش آموزان کلاس های اول و بیش از نیمی از شاگردان کلاس دوم مقدار تکلیف خود را برای هر شب از یک تا چهار صفحه ذکر کرده اند. حدود ۶۰ درصد دانش آموزان کلاس سوم و ۷۵ درصد دانش آموزان کلاس چهارم پنج صفحه و ۵۰ درصد کلاس پنجمی ها مقدار تکلیف خود را بیش از شش صفحه ذکر کرده اند. همچنین بین نظر دانش آموزان کلاس های مختلف و مقدار تکلیفی که انجام می دهند، رابطه معناداری وجود دارد ($P < 0/001$ و $df = 8$ و $X^2 = 26/54$). در نهایت ۸۲/۸ درصد دانش آموزان اظهار کرده اند که همه تکلیف خود را انجام می دهند و تنها ۱۶ درصد اظهار کرده اند که نمی توانند همه تکلیف خود را انجام دهند.

درباره نوع تکلیف از نظر دانش آموزان تکلیف آنان به ترتیب مشق و رونویسی، حفظ کردنی، حل مسئله و پاسخ به تمرین های کتاب ذکر شده است. نقاشی و کاردستی و به ویژه درس انشا مرتبه پایینی را در بین تکالیف دانش آموزان داشت. بین نظر دانش آموزان کلاس های مختلف درباره نوع معمولی تکالیف هماهنگی معناداری وجود داشت ($P < 0/001$ و $df = 7$ و $X = 27/3$ و $W = 0/78$). از نظر اولیا مهمترین تکالیف دانش آموزان مشق و رونویسی است؛ دروس حفظ کردنی و یادگرفتنی، پاسخ به پرسش ها و حل مسئله به ترتیب رتبه های دوم و سوم را دارد. همین طور از نظر معلمان مهمترین تکالیفی که برای دانش آموزان تعیین می شود در درجه اول مشق و رونویسی سپس خواندنی و حفظ کردنی و پس از آن پاسخ به تمرین های کتاب و حل مسئله است، آماده

این پژوهش درباره شرایط زیست محیطی انجام تکلیف نیز به یافته های جالب توجهی دست یافت. دانش آموزان کلاس های مختلف محل انجام تکالیف درسی خود را در خانه به ترتیب، اطاق اختصاصی (۸/۵۴٪)، اطاق اشتراکی (۱/۳۸٪) و نداشتن جای مشخص و معین ذکر کرده اند. بین نظر دانش آموزان پایه های مختلف در مورد محل انجام تکلیف رابطه معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۰۱$ و $df=۸$ و $X^2=۲۰/۱۴$). همین طور اکثریت دانش آموزان (۹۰٪) لوازم التحریر متعارف و مورد نیاز را برای انجام تکالیف در اختیار دارند؛ حدود ۸/۴ درصد دانش آموزان اظهار داشته اند که از داشتن لوازم التحریر مورد نیاز محروم هستند. بین نظرات دانش آموزان کلاس های مختلف در مورد میزان لوازم التحریر رابطه معناداری وجود دارد، بدین معنا که پایه های بالاتر نسبت به پایه های پایینتر لوازم التحریری بیشتری در اختیار دارند ($P < ۰/۰۰۱$ و $df=۸$ و $X^2=۴۲/۶۵$).

همچنین محل انجام دادن تکالیف توسط ۴۱/۵ درصد اولیا اطاق نشیمن ذکر شده است، ۳۲/۹ درصد اولیاء اظهار کرده اند که فرزندان آنان هر جا که میسر شد تکالیف خود را انجام می دهند و مکان خاصی برای این کار وجود ندارد. بین نظر اولیا دانش آموزان کلاس های مختلف در مورد محل انجام تکالیف رابطه معناداری وجود دارد، ($P < ۰/۰۰۵$) و $df=۱۲$ و $X^2=۹/۸$. همین طور اکثر اولیا (۴/۷۴٪) اظهار کرده اند که فرزندان آنان لوازم التحریر مورد نیاز برای انجام تکالیف در اختیار دارند، حدود ۶/۴ درصد اولیا اظهار کرده اند که فرزندان آنها لوازم التحریر مورد نیاز را در اختیار ندارند، بین نظر اولیا دانش آموزان کلاس های مختلف در مورد وجود لوازم التحریر برای انجام تکالیف رابطه معناداری وجود ندارد ($P < ۰/۰۱$ و $df=۸$ و $X^2=۶/۵$).

درباره برخورد معلمان با تکلیف دانش آموزان یافته های پژوهش به شرح زیر است: اکثریت دانش آموزان (۵/۷۱٪) اظهار داشته اند که معلم های آنها در تعیین تکالیف، تفاوتی بر حسب وضعیت و شرایط دانش آموزان قائل نمی شوند و تکالیفی که به دانش آموزان در کلاس داده می شود، برای همه یکسان است. بین نظر دانش پایه های مختلف درباره یکسان بودن تکالیف برای همه رابطه معناداری وجود دارد ($P < ۰/۰۰۱$) و $df=۴$ و $X^2=۶۵/۴$.

نحوه برخورد معلم با تکالیف انجام شده به ترتیب امضای تکالیف، بررسی روزانه

پایه‌های مختلف در مورد نحوه برخورد معلم با تکلیف رابطه معناداری وجود دارد، ($P < 0/001$ و $df=6$ و $X^2 = 23/74$ و $W=0/79$).

معلمان درباره تکلیف نامطلوب دانش آموزان کلاس اول و دوم پاسخ‌های روشن و مشخصی نداده‌اند؛ ولی نظر دانش آموزان کلاسهای سوم، چهارم و پنجم درباره نامطلوب‌ترین تکلیف به شرح زیر است:

نامطلوب‌ترین تکلیف برای کلاس سوم: انشا، تعلیمات اجتماعی، پاسخ به پرسش‌ها و تمرین‌های کتاب درسی. کلاس چهارم: انشا، تاریخ، جغرافی، خوشنویسی. کلاس پنجم: پاسخ به پرسش‌ها و تمرین‌های کتاب درسی، مشق، جغرافی. نکته قابل توجه این است که درس انشا در حکم درس نامطلوب بالاترین فراوانی را بین سه کلاس فوق داشته است. بین نظرهای دانش آموزان کلاس‌های مختلف درباره تکلیف نامطلوب هماهنگی معناداری وجود دارد ($P < 0/1$ و $df=16/79$ و $X^2 = 0/62$).

همین‌طور پژوهش حاضر درباره این موضوع که آیا تکلیف شب دارای آثار منفی است یا خیر، نتایجی ارائه می‌کند. ۸۶ درصد از معلمان معتقدند که تکلیف شب اثرات منفی بر رفتار دانش‌آموزان دارد، در حالی که ۱۴ درصد منکر چنین آثاری هستند. اکثر معلمان (۲۹ نفر) ایجاد خستگی و دلزدگی از مدرسه را مهمترین اثر منفی تکلیف شب ذکر کرده‌اند؛ پس از آن بی‌توجهی، بی‌دقتی، ایجاد فشارهای عصبی (۸ نفر) ذکر شده است. سایر اثرات منفی از نظر معلمان فرار از تکلیف و بدخطی است.

همین‌طور ۷۰ درصد اولیا بیان کرده‌اند که فرزندانشان تکلیف خود را به صورت اجباری و یا با اکراه انجام می‌دهند. فقط ۲۹/۳ درصد اولیا ذکر کرده‌اند که فرزندانشان با میل و رغبت تکلیف خود را انجام می‌دهند. بین نظر اولیای دانش‌آموزان پایه‌های مختلف در مورد نحوه برخورد دانش‌آموزان با تکلیف شب رابطه معناداری وجود ندارد ($P < 0/1$ و $df=8$ و $X^2 = 3/9$).

آخرین یافته‌ای که در اینجا بدان اشاره می‌شود، نظر کلی دانش‌آموزان، اولیا و معلمان درباره تکلیف شب است. بین نظر دانش‌آموزان کلاس‌های مختلف درباره تکلیف شب ارتباط معناداری وجود دارد ($P < 0/001$ و $df=12$ و $X^2 = 187/13$). بیش از یک سوم دانش‌آموزان نظر خاصی درباره تکلیف شب ابراز نکرده‌اند که این امر

نقش کلی آن در زندگی فعلی و آینده خود شناخت کافی ندارند. دانش آموزان کلاس‌های اول و دوم و سوم تقاضای تکلیف بیشتری از معلمان خود دارند، در حالی که دانش آموزان کلاس‌های چهارم و پنجم خواهان تکلیف کمتری (نسبت به آنچه معمول است) هستند.

به طور کلی ۳۰ درصد از دانش آموزان تقاضای تکالیف کمتری دارند، ۱۳/۸ درصد خواهان تکالیفی در حد متوسط (نه کم و نه زیاد) و درصد کمی (۱/۷٪) خواستار این هستند که تکلیف ارائه نشود و یا در مدرسه انجام شود. نتایج کسب شده درباره نظر کلی اولیا حاکی از اینست که اکثریت اولیا (۷۳٪) انجام تکلیف شب را تا حدودی برای دوره ابتدایی لازم می‌دانند. ولی ۱۶ درصد اولیا ضرورت تام تکلیف شب را اظهار کرده‌اند و ۱۰ درصد آنها که لزوم آن را محدود می‌دانند. بین نظر کلی اولیا درباره ضرورت تکلیف شب و پایه تحصیلی ارتباط معناداری وجود ندارد ($P < 0/05$ و $df = 8$ و $X^2 = 9/24$).

به طور کلی درصد اولیایی که تکلیف شب را برای همه کلاس‌ها به میزان زیاد ضروری دانسته‌اند به مراتب کمتر (۱۵/۸٪) از کسانی است که تکلیف را به میزان کم و تا حدودی ضروری دانسته‌اند (۸۲/۷٪). اما نظر معلمان در این مورد بدین شرح است: ۹۶ درصد از معلمان معتقدند که تکلیف شب برای دانش آموزان ضروری است؛ (۳۴ نفر) تکلیف شب را برای شاگردان ضعیف ضروری دانسته‌اند؛ ۱۴ نفر از معلمان به لزوم آن برای همه دانش آموزان اعتقاد دارند؛ ۸ نفر از معلمان این وظیفه را برای دانش آموزان قوی لازم نمی‌دانند. همینطور معلمان اکثراً اثرات درسی تکلیف شب مانند تثبیت یادگیری، یادآوری، افزایش بازدهی، و در مراحل بعدی تمرین خط، عدم کفایت آموزش مدرسه و جلب توجه اولیا را دلیل اصلی ضرورت تکلیف شب ذکر کرده‌اند. آثار غیر درسی تکلیف شب به ندرت مورد توجه قرار گرفته و تنها در دو مورد اثر تکلیف شب در به ایجاد علاقه و احساس مسئولیت در دانش آموزان اشاره شده است.

۶- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی نظر دانش آموزان درباره تکلیف شب در دوره ابتدایی، مشاهده فعالیت‌های آنان در مدرسه، و اجرای پرسشنامه و مصاحبه‌هایی که با دانش آموزان، و اولیا انجام شد و ضبط انتقادات، انتظارات و پیشنهادها و صحبت‌های طولانی که با آموزگاران در

تکلیف شب، بلکه از مدرسه ابتدایی دانش آموزان به دست می دهد. تکلیف شب در حقیقت یکی از مشخصه های اصلی آموزش و پرورش یعنی عامل تکمیل کننده آموزش مدرسه، ارتباط دهنده اولیا و مربیان و وسیله ای برای تشویق و تنبیه دانش آموزان، نمایانگر اقدامات آموزشی و تربیتی و به طور کلی جو اجتماعی - روانی مدارس است.

اهمیت تکلیف شب و تلقی آن به منزله یک فعالیت مثبت آموزشی از خلال نظر دانش آموزان، اولیا و معلمان به خوبی هویدا است و تعداد کثیری از این افراد که از وضعیت تکلیف شب ناراضی اند بر اصل و موجودیت آن ایراد ندارند؛ بلکه شکایت آنان از حجم زیاد، از عدم تنوع و یکنواختی ملال آور آنست. بررسی نظر دانش آموزان مدارس ابتدایی و اولیای آنان در مورد میزان، نوع و نحوه برخورد با تکلیف شب، نشان دهنده حجم سنگینی از تکالیف تکراری از نوع مشق و رونویسی، حفظ کردنی، حل کردنی و پاسخ به تمرین های کتاب است که از طرف معلمان مختلف بدون توجه به تفاوت های فردی و گروهی برای دانش آموزان پایه های مختلف تعیین می شود. در اینجا باید اشاره کنیم که معلمان از آموزش های لازم برای تکلیف شب کمتر برخوردار هستند. لذا در این زمینه پیشنهاد می کنیم: اول آنکه باید به نقش فعال، خلاق، جستجوگر، معلمان توجه کرد و برای تربیت چنین معلمانی به فراهم نمودن فضایی نشاط آور، صمیمی و منطبق بر واقعیت های دنیای خارج پرداخت.

دوم آنکه باید تجدید نظری در وضعیت فیزیکی، آموزشی و پرورشی مراکز تربیت معلم انجام داد. لازم است مقررات انعطاف پذیر شوند و برنامه های آموزشی و پژوهشی با مشارکت فعال دانشجو - معلمان تنظیم شود؛ به نحوی که خودمختاری، خودارزشیابی و میل به تحقیق و نوآوری را در آنان بیوراند و مهارت های تدریس و حسن خودکار آمدی را در آنها رشد دهد و تقویت کند.

یکی دیگر از نتایج تحقیق حاضر شناخت این مشکل دانش آموزان دوره ابتدایی بود که به علت مشکلات خانوادگی مانند جمعیت زیاد، مسکن نامناسب، سطح سواد و معلومات ناکافی اولیا، از فضای مناسب و شرایط لازم برای انجام تکالیف شب خود بی بهره اند. بنابراین، این یافته ها پیشنهاد می شود دانش آموزان بخشی از تکالیف درسه خود را

از عهده انجام آن برنخواهند آمد، زیر نظر معلم در مدرسه انجام دهند. از طرف دیگر، انجام تکلیف شب در مدرسه می‌تواند تنها به گروه خاصی از شاگردان اختصاص داشته باشد، مثلاً شاگردانی که به نظارت و کمک درسی دقیقتری نیازمندند. در این صورت می‌توان محلی از مدرسه را به این کار اختصاص داد تا برخی از دانش آموزان کلاس‌های مختلف که دچار مشکلات تحصیلی‌اند، در آخرین ساعت درس از کلاس خود خارج شده و به محلی بروند که به انجام تکلیف شب تخصیص یافته است و تکلیف درسی خود را با نظارت معلمان داوطلب مدرسه انجام دهند. همین‌طور می‌توان مراکزی را در خارج از خانه و مدرسه پیشنهاد کرد، این نوع مراکز همان‌طور که مورد نظر و پیشنهاد معلمان هم است با نظارت وزارت آموزش و پرورش و حضور همه جانبه شوراهای محلی و منطقه‌ای و بنیادهای مذهبی با همکاری و کمک‌های مادی و معنوی شهرداری، انجمن اولیا و مربیان، سازمان‌های حمایت از کودکان و نوجوانان و فعالیت‌های داوطلبانه فردی در محله دائر شود.

نتایج این پژوهش نشان داد که اکثر والدین تکلیف شب را برای فرزندان خود اجباری می‌دانند و معتقدند که فرزندانشان با اکره این تکلیف را انجام می‌دهند، پس باید آگاهی‌های لازم در اختیار معلمان قرار گیرد. زیرا تعیین تکلیف شب تنها شامل تکلیف اجباری نمی‌شود، معلم حتی می‌تواند تکالیفی اختیاری بر اساس نیازهای فردی یا گروهی دانش آموزان تعیین کند. نکته قابل توجه در تعیین این نوع تکلیف خلاق، آماده کردن و آموزش اولیا در مورد اثرات مثبت آن در آموزش و پرورش کودکان است. عدم آگاهی برخی از اولیا و عادات تثبیت شده در مورد روش‌های سنتی تکلیف شب، ممکن است مقاومت و نارضایتی اولیا را در مورد این نوع تکلیف برانگیزد. بدیهی است در تعیین تکلیف باید خصوصیات ویژه کودک، استراحت، تفریح و مشارکت وی در امور خانه در نظر گرفته شود. تحقیقات کوپر^۱ (۱۹۸۹) در مورد مقدار زمان مناسب برای انجام تکلیف روزانه در خانه در دوره ابتدایی بیش از یک ربع ساعت برای پایه‌های اول تا سوم و حداکثر چهل و پنج دقیقه برای پایه‌های چهارم و ششم را توصیه می‌نماید، همین‌طور بیش از سه یا چهار بار تکلیف را در طی هفته ضروری نمی‌داند. در نهایت

توجه به این موارد سهم عمده‌ای در تغییر نگرش والدین نسبت به تکلیف شب و مهمتر از آن بهبود نسبی و کارآیی انجام تکلیف شب در فعالیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد.

یکی دیگر از نتایج این تحقیق اظهار نامطلوب بودن تکلیف انشا از سوی دانش‌آموزان است. به نظر می‌رسد اگره دانش‌آموزان از انجام تکلیف انشا به دلیل عدم آشنایی معلمان درس انشا با فنون و رموز تدریس آن باشد؛ در حالی که اگر این درس به خوبی اجرا شود، سهم عمده‌ای در شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان در زمینه زبان و ادب فارسی خواهد داشت. معلمان در درس انشا علاوه بر آموزش نگارش و دستور زبان فارسی، می‌توانند در زمینه آموزش مقاله نویسی اعم از علمی، ادبی، و هنری و همچنین ادبیات داستانی نقش مؤثری ایفا کنند، حال آنکه عدم توجه معلمان به این درس و ارائه موضوع‌های تکراری و کلیشه‌ای در این درس، تکلیف انشا را به صورت تکلیفی اجباری و ملال آور نموده است.

در نهایت باید به این نکته توجه کرد که هرگز تنها نمی‌توان نظام آموزشی را مسئول موضوع تکلیف شب شناخت تکلیف شب مسئله‌ای اجتماعی است و به اعتقادات و روش‌های تربیتی و سنتی جامعه ما باز می‌گردد، اعتقاداتی که متأسفانه هنوز بر انتقال یکطرفه اطلاعات، بر حفظ کردن مطالب درسی و بر روش‌های تربیتی قیومیتی متکی بر تشویق و تنبیه و بیشتر بر اعمال مجازات تأکید می‌کند. راه حل مسئله تکلیف شب و بسیاری دیگر از مسائل آموزش و پرورش نیازمند تجدید نظر و بازنگری وسیع در ارزش‌ها و در روش‌های مربوط به تعلیم و تعلم جامعه ما می‌باشد و همکاری همه جانبه افراد متخصص، گروه‌ها و سازمان‌هایی را می‌طلبد که در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان ایرانی و در ارتقای اجتماعی بزرگسالان جامعه نقشی بر عهده دارند.

Reference

- الهام پور، حسین (۱۳۶۸). بررسی تأثیر انجام تکالیف درسی و میزان آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع چهارم ابتدایی شهرستان دزفول در درس املاهای فارسی. پایان‌نامه تحصیلی کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، شهید چمران اهواز.
- بازرگان، زهرا (۱۳۷۱). پژوهشی ضمن عمل، روشی کارا برای تحقیق در علوم انسانی. نشریه دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، شماره ۲-۱.
- دوویل، ماری‌آن، باربر، بتی (۱۹۹۰). تکلیف شب به عنوان یک تجربه یادگیری. ترجمه فاطمه فقیهی قزوینی (۱۳۷۰). تهران: مرکز تحقیقات آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.
- سفارپور، عبدالرحمن (۱۳۷۲). بررسی نحوه برخورد معلم، کتابهای درسی و دستورالعمل‌های صادره از سوی آموزش و پرورش با مسئله تکلیف شب دانش‌آموزان در پایه‌های اول، دوم و سوم دوره ابتدایی در شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی علامه طباطبائی.
- فورچیان، نادر (۱۳۷۱). سیمای پژوهش در خصوص تکلیف شب در جهان امروز، فصلنامه تعلیم و تربیت سال هشتم، شماره ۲.
- گلاس، جین و. استانی، جوئین سی. روشهای آماری در تعلیم و تربیت و روان‌شناسی. جلد دوم، ترجمه مهتاش اسفندیاری و جمال عابدی (۱۳۶۸). تهران: نشر دانشگاهی.
- مراتب، محسن (۱۳۶۹). بررسی و مقایسه، جو سازمانی دانشگاه اصفهان و دانشگاه تهران. اسفند ۱۳۶۹، ص ۳۲-۳۴
- نصفت، مرتضی (۱۳۷۰). بررسی مسایل مربوط به چگونگی انجام تکالیف درسی در منزل: یافته‌های آماری.
- Chen, E. and Stevenson, H. (1989). Homework: A Cross-Cultural Examination. *Child Development*, 60, 551-561.
- Cooper, Harris, M. (1989). Synthesis of Research on Homework. *Educational Leadership*, 46(2), 85-91.
- De Greff, J., Devleeshower, P., et Gerimont, P., (1982). Les Ecoles de Devoirs. *Bruxelles*.
- Epstein, J. and Mc Pharland, J. M. (1979). The Effects of open School Organization on Student Outcomes. *American Educational Reserch Journal*, 13.